

גנב שהפך לסופר • הצלחה ספרותית גדולה • עתוני יידיש ברחבי העולם פירסמו בהמשכים את סיפוריו • חבלה ברכבות גרמניות

סיפורו המופלא של אורקע נאכאלניק

אברהם קרפינוביץ'

המנהל וורובל חרד מאוד למשרתו. העיירה רוויץ' היתה ידועה בפולין לאו דווקא בתעשייה שלה — עיבוד חבלים, מברשות ומכתולים — אלא בגלל בית הסוהר הגדול ששכן בתוכה. ארון וורובל היה אחד ממכובדי העיר יחד עם מפקד המשטרה, מנהל הדואר והרופא.

מיד בשמעו את ההלשנה פקד להביא אליו את המחברות של אורקע נאכאלניק כדי שיוכל לעמוד על הכתוב בהן. כאשר נכנס השומר לתאו של אורקע ועמד לקחת את המחברות הכתובות, נתן בו אורקע מבט מאיים, וידו של השומר קפאה בדרך אל המחברות. אורקע אמר שהוא יביא את המחברות בעצמו למנהל בית הסוהר.

גנב — שיכתוב על "עבודתו"

וכך קרה. כשקיבל המנהל מאורקע את חבילת המחברות, כתובות בפולנית, ציווה וורובל להחזיר את האסיר לתא והחל לדפדף בכתב היד. בעמוד הראשון בלטה כותרת מצועצעת: "המוסר משתלט על העולם" — רומן פנטסטי מאת אורקע נאכאלניק, שנת 1933. מנהל בית הסוהר נשאר המום. שפלילי יכתוב על מוסר? ועוד בפולנית! והרי מדובר בגנב יהודי... ואולי הוא בעל השכלה גבוהה יותר? וורובל לא התעצל והורה להביא את התיק של אורקע עם כל הפרטים האישיים שלו. רכון מעל שולחן הכתיבה, הניע את שפמו המטופח לשמאל ולימין וקרא מתוך הניירות את תולדותיו של אורקע: יצחק פרברוביץ' (כינוי — אורקע נאכאלניק) נולד בשנת 1897 בעיירה לא הרחק מלומז'ה. אביו — סוחר אמיד. קיבל חינוך יהודי מסורתי. בגיל 15 ביצע גניבה אצל אביו וברח לוויילנה. אט אט הצטרף אל העולם התחתון, ישב בבתי סוהר שונים בפולין והחל משנת 1927 — בבית הסוהר כרוויץ'. נדון לשמונה שנות מאסר בגלל ניסיון לשרוד את הבנק הממשלתי בווארשה.

בעיירה הפולנית רוויץ' (ראוויטש), הסמוכה לגבול גרמניה היה בית סוהר ובו שני אגפים — אחד לפושעים פוליטיים והשני לפושעים פליליים. באותו זמן המפלגה הקומוניסטית בפולין היתה מחוץ לחוק, לכן המה האגף הפוליטי באסירים. גם האגף הפלילי לא עמד ריק. מנהל בית הסוהר, וורובל, הסתדר עם שני סוגי האסירים — לפוליטיים הירשה לשתוח ביניהם כאוות נפשם ואף התיר להם שעות ספורות מדי יום לפתוח את דלתות התאים. לפליליים נתן רשות לכתוב כרצונם, ואף הורה לחלק לכל אחד מהם מחברת עבה ועפרון. היות שלא היה מדובר בסופרים דגולים, יש להניח שהנייר שימש להם למטרות אחרות. אם כך ואם כך, לאדון וורובל היה ראש שקט והוא יכול היה להנות מחייו בעיירה בה חיו, בערך, תשעת אלפים נפש.

יום אחד נכנס למשרדו של וורובל ריז'ק המלשין, אשר תמורת כונית וודקה סיפק למנהל בית הסוהר את כל התדשות וסיפר שהאסיר המכונה אורקע נאכאלניק לא מפסיק מלכתוב. הוא אפילו קונה תמורת סיגריות את המחברות אצל שכניו.

הדבר לא מצא חן בעיני מנהל בית הסוהר. מה הוא כותב? אולי כרוזת נגד המדינה? צערו של ארון וורובל לא היה על שהירשה לאסירים לכתוב, אלא על כך שמינה את אותו אורקע נאכאלניק ל"קליפקטור" — זה המחלק עם בוקר את הקפה והלחם לאסירים. האם התיידד עם הפוליטיים ואלה סיפקו לו "עבודה"?...

בדרך כלל לא היה זה מקובל שפלילי ישמש כ"קליפקטור" אצל האסירים הפוליטיים, אבל אורקע נאכאלניק היה מקובל בבית הסוהר והכל גילו דרך ארץ נוכח אגרופיו ונתנו לו כבוד. איש לא העז להתווכח איתו על כך שלקפה יש טעם של מי שופכין, והלחם יבש כמו עמד ימים בשמש. מראהו הטיל מורא. הוא היה גבה קומה, בעל כתפיים רחבות וזוג עיניים כשל עיט.

כדי שייטיע בידו לחזור אל ה"ברנז'ה"...

אורקע עמד בחצר בית הסוהר כששתי הכתובות בכיסו ורומן בלתי גמור, "מתים חיים", על חיי בית הסוהר בתיקו, ולא ידע אל נכון, אם הוא יוצא מבית הסוהר כסופר או כגנב.

עוד בהיותו בבית הסוהר תיכנן אורקע נאכאלניק להתגייס, כשיצא לחיפשי, ללגיון הזרים הצרפתי, ולהתחיל במרחקים בחיים חדשים. בבית הסוהר ברוויץ' ישבו כמה מוותיקי הלגיון וסיפרו לו ניסים ונפלאות: אוכל — כמו לקיסר; לאחר חמש שנות שירות מקבלים אזרחות צרפתית, ונשות אלג'יר, אין דומה להן...

על כך שהוא עוזב את בית הסוהר דווקא כסופר, הזכיר לו אדון וורובל, שיצא במיוחד ממשרדו כדי להיפרד מהאסיר החשוב, פרופסור קובלסקי אמר, ששמו של הגנב הזה יתפרסם ואדון וורובל קיווה שחלק מהכבוד המתלווה לפירסום יירשם לזכות בית הסוהר ברוויץ'. הוא הושיט לאורקע יד וליווהו אל השער במילים אלה:

אורקע, כלומר, אזרח פרברוביץ'. השנה היא 1933. אלמלא החנינה היה עליך לשבת עוד שנתיים. פרופסור קובלסקי השתדל עבורך. אל תאכזב אותו. ההוצאה לאור "רוי" תפרסם את ספרך "החיים של אורקע נאכאלניק", וסטפן בלכובסקי, קולגה של פרופסור קובלסקי יכתוב מבוא. סכום כסף מההוצאה על חשבון שכר הסופרים שלך מופקד כבר בדואר המקומי. עשה הכל שלא תצטרך לחזור ולהחזיר את החוב של שנתיים, אולי עם ריבית...

גנב מבטן אימו

אורקע היסס — לנסוע לוויילנה או לא לנסוע. הרבה לא נשאר בזכרונו מהעיר הזאת, מאז שברח אליה לאחר שגנב אצל אביו בהיותו בן 15. הוא השכיר עצמו כעוזר לשמש בבית הכנסת של הקברנים בשול-הויף (חצר בתי הכנסת) של וילנה. בשבת היה עוזר לחלק את הצ'ולנטים לעקרות הבית ובשכרו היה מקבל מאשת האופה צלחת תפוחי אדמה שתומים בתוספת נתח של קוגל. אך גם בימי חול לא רצה לרעוב, והלך לגנוב. לכשנתפס, הושיבוהו בבית הסוהר שברחוב סטפן, ומשם יצא כייס מדופלם.

רק לספריית סטרשון, אליה היה בא בערבים, היתה בליבו פינה חמה. הספרן חיים לונסקי קיבלו תמיד בחיוך חמים והגיש לו ספר מתאים. כבר אז גילה אורקע את הקסם שבמלה הכתובה וידיו רעדו — גם הוא התאוה לכתוב. אך האסון היה בכך, שידיו רעדו גם כשראה מנעול תלוי. רק בבית הסוהר ברוויץ', כשלא ניתן היה עוד לפרוץ מנעולים, נתפס לכתובה.

רגע קצר בלבד הירדה אורקע אם לנסוע לעיירת הולדתו. חוץ מקרוב משפחה מרוחק לא היתה לו שם נפש חיה. אימו מתה עוד לפני שגנב מאביו וברח מהבית. אביו מת מעגמת נפש.

אורקע חשב רגע על אביו. היו לו כוונות טובות. הוא שלח אותו ללמוד בישיבת לומז'ה. אחר כך רצה למצוא לו עבודה אצל דוד, במאפיה שלו. אבל כל זה לא היה בשבילו, בשביל אורקע נאכאלניק (בשפת העולם התחתון: גנב חצוף). חבריו הפושעים סברו, שאורקע היה גנב כבר בבטן אמו.

המנהל המשיך לדפדף בכתב היד של אורקע עד שנוכח שהדברים נשגבים מבינתו. הוא נזכר שאל רופא העיירה הגיע אורח, פרופסור מפוזנן, חוקר נודע בשם סטניסלב קובלסקי, שבין יתר עיסוקיו גם חיבר ספרים. עלה בדעתו להראות לפרופסור את המחברות של אורקע, בערב, עת ייפגשו אצל הרופא למשחק קלפים. אכן, יהיה מעניין: גנב כותב על מוסר. יראה פרופסור קובלסקי ויגיד מה הדבר הזה.

פרופסור קובלסקי התרשם מרעיונותיו של אורקע על עולם מוסרי והגון, אך חשב שבתחום הפילוסופיה קיימים מומחים גדולים ממנו. גנב, אם הוא כבר כותב, מוטב שיכתוב על "עבודתו".

הגנב לא איכזב. היו לו גם עשרות מחברות ובהן יצירה בשם "החיים של אורקע נאכאלניק", וגם אותה מסר למנהל בית הסוהר. אדון וורובל העביר את המחברות לפרופסור כפוזנן, על מנת להוכיח לו עד כמה הוא סובלני: מקשר בין גנב היושב אצל בבית הסוהר לבין העולם החופשי.

סטניסלב קובלסקי לא היה מסוגל להינתק מכתב היד של אורקע. הפליא אותו העושר הלשוני, ויותר מכך תיאורי מכות, רדיפות המשטרה, רציחות, ובפרט מעשי הגניבה, אחד דמיוני ממשנהו. מן הדפים הכתובים זרמו התיאורים בשטף עז.

עם סיום הקריאה שלח הפרופסור את כתב היד אל ההוצאה לאור הפולנית הנודעת "רוי". בו בזמן כתב מכתב לידידו יוזף פילסודסקי, ראש המדינה הפולנית, שהרי קובלסקי לחם בלגיון של פילסודסקי למען עצמאותה של פולין. במכתב ביקש לחון את יצחק פרברוביץ', כיוון שגנב זה ניחן בכושר כתיבה ומסוגל להעשיר בספריו את הספרות הפולנית.

המכתב השפיע ואורקע נאכאלניק יצא את בית הסוהר שנתיים לפני המועד.

סופר או גנב?

בבוקר של קיץ עמד אורקע נאכאלניק בחצר בית הסוהר של רוויץ' וחיכה לפתיחת השער, לצאת אל החופש.

ליד החלונות המסורגים נצטופפו האסירים להעיף מבט אחרון לעבר ה"קליפקטור" שלהם. אורקע הרים את ראשו ובמבטו חיפש שני אסירים — את דוד, שישב באגף הפוליטי, ואת חיים הגבוה, שישב באגף הפלילי, על רצח חברו, שגם הוא לא היה צדיק הדור. שניהם, מוצאם היה מוויילנה. דוד היה בחור אינטליגנטי, יודע שפות. יחד עם קפה הבוקר, היה אורקע דוחף לו כמה פרקים מכתבי, ודוד טען שאלה זהב ויהלומים, ושעליו להמשיך ולכתוב. גם חיים הגבוה רחש כבוד לאורקע, במיוחד מפני שהיה לו העוז לנסות ולשרוד בנק ממלחתי. דעתו היתה שעל אורקע לרבוך במקצועו ושייתפוצצו כל האחרים. שניהם מסרו לו את הכתובות של משפחותיהם בוויילנה. דוד אמר לאורקע להתקשר עם אביו, מנהל התיאטרון היידי בוויילנה וחבר אגודת הסופרים. באמצעותו יכיר אורקע את סופרי וילנה. גם חיים הגבוה ביקש את אורקע להתקשר עם אביו, יושב ראש אגודת הגנבים בוויילנה, "דגל הזהב",

אורקע נאכאלניק — ביוגרפיה קצרה

ר' התפיסה" עד לספרות) וארשה 1938, 256 עמודים. (ספר זה הופיע ב-1933 בפולנית). "הכל בגלל נשים", פרקים ביוגרפיים שנתפרסם בהמשכים בעתון "היינט", וארשה 1933; "דין תורה", רומן מרתק על גנב (הומחז בשביל התיאטרון על-ידי ר. שושנה והועלה בהצלחה רבה בתיאטרון סקלה בווארשה וכן בוויילנה, לודז' ועוד); "הקורבן", סיפור; "מאקאטאור", סיפור; "יאסעלע גוי", סיפור. כל אלה – מלאים בתיאורי דמויות מהעולם התחתון וחייהן בבתי הסוהר ומחוצה להם שהודפסו בהמשכים בעתונות הפולנית ובעתונים היהודיים בפולין ומעבר לים.

בעתונים שונים גם פורסם החלק השני של "חיי" בכותרת: "קבורים חיים". לאחר מכן הופיעו שני כרכים נוספים של סיפור חייו.

עם שחרורו מבית הסוהר נשא אשה ממשפחה אמידה והתיישב בבית בפאתי יער מחוץ לוויילנה. שם נולד לו בן. הוא התפרנס בכבוד מכתבתו. עמיתים, סופרים יהודיים, ביקרו אותו וביקשו לקרבו. כאשר היה מגיע לווארשה לדון בענייני תרבות וספרות. הוא היה אורח רצוי בבית אגודת הסופרים הווארשאית ברחוב טלומצקה 13. בעת שביקר ב"ווא" הוא התעניין מאוד באוסף הפתגמים של העולם התחתון היהודי ואף תרם את חלקו והוסיף הערות ותיקונים. בשנת 1936 הוא עבר מוויילנה לאוטבוצק, וכאשר נכבשה וארשה על ידי הגייסות ההיטלראים והחל הטרור שלהם, בא אורקע נאכאלניק לווארשה ועיבד תוכניות להתנגדות מזוינת נגד הנאצים ועוזריהם הפולנים. הוא חידש את קשריו עם העולם התחתון במטרה לארגן קבוצות התנגדות. בכסף שאסף התחיל לרכוש נשק. הוא הציג את תוכניתו בפני עסקני ציבור וארשאים, אבל הם לא היו מוכנים לקבלה.

במרץ 1940 אירגן ועמד בראש קבוצה שהשיבה מלחמה לפורעים פולניים ליד אחד משווקי העיר. שותת דם הוא הגיע לדירתו של לייב פיינגולד, עסקן ציבור וארשאי. במקרה נערכה שם אותה שעה התכנסות של אנשי ציבור. הוא דרש מהם מעשים אבל הם דחו את הצעתו.

הוא חזר איפוא לאוטבוצק והחל לבצע מעשי חבלה בקו הרכבת הסמוך, שבו נסעו רכבות צבא גרמניות. בעת אחת מפעולות החבלה נפל בידי הגרמנים. הם מצאו אצלו נשק. כבול באזיקים הוא הובל, כפי שמספרים עדי ראיינה, ברחובות אוטבוצק בדרך להוצאה להורג אבל הוא הצליח לתקוף את איש ה"ס" ששליטתו פצע אותו קשות. במקום בו קרה הדבר, בשדרות קושצ'יושקו באוטבוצק, נרצח בידי הנאצים. (על פי הלסקיון לסופרי יידיש מאת ז. רייזין)

שמו האמיתי היה יצחק פרברוביץ', אך כינויו "אורקע נאכאלניק" – כפי שקראו לו בעולם התחתון – הפך לאחר מכן לשם העט שלו בספרות הפולנית והיידיש. הוא נולד ב-1897 בעיירה קטנה באיזור לומז'ה, פולין. אביו היה סוחר קמח אמיד. אמו – מוצאה מבית חסידי.

הוא למד ב"חדר". בהיותו בן 12 הוריו שלחוהו לשיבה בלומז'ה. עוד בהיותו בשיבה נתן שיעורים ביידיש ובעברית. בגיל 14 מתה עליו אימו. כעבור שנה הוא גנב אצל אביו מולידו, ברח לוויילנה, הפך לעוזר שמש בבית מדרש ומאוחר יותר נהיה מורה לתנ"ך, יידיש ועברית בכפר באיזור וילנה. ב-1913 ביצע גניבה אצל בעל הבית שלו והגיע לראשונה לבית סוהר. אביו הוציא אותו בערבות. ב-1914 החליטה המשפחה לשלוח אותו לעבוד במאפיה של דודו. המלאכה היתה קשה והיחס גרוע. הוא עזב את דודו, הפך לעוזר לבעל עגלה והצטרף לבסוף לחברה של גנבים מקצועיים ושל סוחרים בסחורה גנובה. יותר ויותר שקע בעולם הפשע. 17 שנים תמימות "בילה" בבתי סוהר שונים. אבל בעת שישיב בבית הסוהר ברוויץ', שבו היה אמור לרצות שמונה שנות מאסר בגין נסיון לשדוד בנק ממשלתי, נתקף בולמוס של כתיבה.

"המוסר משתלט על העולם" – זה אמור היה להיות שמו של הרומן הראשון שלו. הוא גם כתב שירים. רצה המקרה וסטניסלב קובלסקי, סופר פסיכולוג וחוקר פולני, התוודע לכתבים של אורקע. הוא לא רק הקדיש מאמצים להוציאם לאור, אלא גם יזם פנייה לנשיא המדינה בבקשה לחון את הפושע המוכשר. פנייתו נענתה בחיוב ואורקע שוחרר מכלאו שנתיים לפני תום תקופת מאסרו.

ב-1933 הופיע בפולנית ספרו "ביוגרפיה של עבריין" עם הקדמה של פרופ' מאוניברסיטת פוזנן, סטפן בלכובסקי. הספר שהכיל 382 עמודים הפך מייד לסנסציה בעולם הספרות. לראשונה ניתן היה להתוודע לסביבה של פושעים פליליים. המחבר ישב עדיין בבית הסוהר אבל בתי הוצאה ועתונים עודדו אותו להמשיך לכתוב. בית ההוצאה לאור "רוי" הוציא זמן קצר לאחר מכן את ספרו השני. ספרו הראשון תורגם לרוסית על ידי ל. גדנסקי בריגה, ב-1933.

גם העתונות היהודית בווארשה, ניו יורק ובואנוס איירס פירסמה את כתביו. תחילה הם תורגמו מפולנית על ידי אהרון מארק ויוסף שמעון גולדשטיין (שנודע בשם העט שלו "הפסימיסט העליז"). לאחר מכן החל לכתוב אורקע נאכאלניק בעצמו ביידיש. מפרי עטו הופיעו: "חיי" (מהישיבה

אורקה מתחתן

בבית המרוח של זליק היה שמח יותר מאשר אצל סופרי היידיש. שם עשה אורקה היכרות עם ה"בלאָטע" (המעורבים בעסקים לא כשרים) הווילנאים, אשר שתו וודקה ושרו שירים מהתיאטרון היידי, כמו "אנו חברה נחמדים" ו"לא אוסיף לגנוב".

זליק שמע על הישגיו הקודמים של אורקה, ורצה לשתף אותו בריקון הבנק של בונימוביץ, אבל אורקה נתן לו להבין, שהוא כבר יצא מה"ברנז'ה" ומרוויח היטב מכתבת ספרים.

היתה זו אמת לאמיתה. עתוני יידיש בכל העולם החלו להדפיס — בהמשכים — את סיפוריו. אורקה בעצמו החל לכתוב גם ביידיש, למרות שההוצאה הפולנית המשיכה להדפיס את ספריו. יצא לו שם בעולם כולו, אך אנשי העט הווילנאים לא יצאו מגדרם. דעתם היתה, שכתבתו אינה טובה ומעמיקה מספיק והיא מתאימה רק לעתונים.

אורקה הירבה לשבת בביתו, ליד יער זקרט, ולכתוב. בערבים

ווילנע" (ווילנה הצעירה). היחיד איתו התיידד היה סיומקה קגן, שלא דיבר במילים גבוהות-למדניות על ספרות ואמנות. סיומקה לקח את אורקה אל מקס וויינרייך, מנהל המכון המדעי היהודי "יווא", על מנת שיעשיר שם את אוצר הביטויים השייכים לעולם התחתון היהודי, וכך התוספו אל הרשימה מספר ביטויים שנגאלו משיכחה, כמו למשל:

א כוח-לייגער — מרים יד אם לא הולך בטוב

אן אורקע — בעל מקצוע אחד ויחיד: גנב

א מענטע — שוטר פשוט

א שמעקער — סוכן המשטרה החשאית

א האמער — גנב שלוקח הכל, לא בררן

א פאסער — אחד שקונה סחורה גנובה

א קומפל — שותף לגניבה

א מויקע — אחד שיודע את שני הדברים — גם נאה לדרוש, גם נאה לגנוב...

הצלחתו של אורקה נאכאלניק חרגה מתחום הספרות. הוא הופיע בהרצאות ואף הוציא תקליט, בו הוא מספר על חייו בכלא ועל הפילוסופיה שלו — מודעה בעתון יידיש בווארשה, המחצית השנייה של שנות ה-30

א סענסאציע

אורקע נאכאלניק
דערציילט פון זיין לעבן

URKE NACHALNIK
 erzählt interessante Einzelheiten
 aus seinem Leben:

5442 Das Leben von Arestant
 Urke Nachalniks Philosophie

דאָס לעבן פון אַרעסטאַנט
אורקע נאכאלניקס פילאָזאָפיע

URKE-NACHALNIK

żywe
grobowce

Wydawnictwo Łódzkie

ספרו של אורקע נאכאלניק "קבורים חיים", במהדורה פולנית מ-1990. אורקע
הפך אצל הפולנים לנוצרי...

בידיו הקטנות מה לתפוס... הם התיישבו באוטובוס, עירת קיט ליד וארשה. אורקע החל לבוא לבית אגודת הסופרים בווארשה, ברחוב טלומצקה 13. בהתחלה גם שם הסתכלו עליו כעל מישהו יוצא דופן. מקובל היה שסופרים יהודיים מוצאם משיכה, מבית מדרש או מבית מלאכה. במקרה זה בא סופר יהודי מבית הסוהר, ואפילו לא פוליטי. אט אט התרגלו אליו והזמינו אותו לכוס תה בחברת סופרים נודעים.

פעם אחת הוצג אורקע בפני הסופר הנודע אפרים קגנובסקי ואמר לו שהיה רוצה להוציא את ספריו בשמו האמיתי. קגנובסקי השיב לו בקצרה: "חס וחלילה! דווקא בכינוי זה — אורקע נאכאלניק — טמונה כל החינניות שלך!"

מכה אחרונה — בשני אגרופים כפותים

כאשר הגרמנים נכנסו לווארשה ב-1939, הסתיים עידן הכתיבה. רציחות יהודים החלו מהיום הראשון ואורקע נאכאלניק לא היה מסוגל יותר להחזיק עט ביד. הוא ראה כיצד חיילים גרמניים יורים ביהודים ברחוב, ורק מעטים היו די זריזים כדי להינצל ולהיעלם ברגע הנכון. פעמים מספר נסע לווארשה לפגוש את חבריו מימים עברו, אך אלה נעו כצללים באיזור היהודי. ה"בלאטע" (הווארשאים) הפכו לחסרי אונים. אורקע ניסה להטיף להם: "מה קרה לכם? הלא פעם כל וארשה רעדה מפניכם? האם לא נדע לקחת נשק ביד?...". אורקע רצה לארגן בריגדה מאנשי העולם התחתון, במטרה לחסל גרמנים, אבל חבריו מימים עברו איכרו את האמון בעצמם. האכזריות הגרמנית הממה אותם. משנתאכזב מחבריו, הלך אורקע אל עסקני הציבור היהודי הווארשאים. הוא סיפר להם שניתן לקנות נשק ותחמושת אצל קצינים וחיילים שנתרו מהצבא הפולני המובס, אבל העסקנים נרתעו. העם היהודי יגבר, בעזרת השם, על הגרמנים — זו היתה עמדתם.

ממורמר תזר אורקע נאכאלניק לאוטובוס. הוא החליט לחפש דרך, בכוחות עצמו, איך לחסל כמה שיותר גרמנים. לילות שלמים לא היה בביתו, למרות שאחרי השעה שבע בערב הוטל עוצר ונאסר לצאת לרחוב. בבית הורגש מחסור במזון, בעיקר לילד. האם חזר אורקע למעשיו "הטובים", כמו בעבר? "נמכור מעט מבגדינו", ניסתה לזיה לעצור בעדו, "ואתה לא תצטרך לצאת בלילה מהבית להרוויח משהו."

אורקע הביט בה בעיני העיט שלו, ולאחר זמן רב אמר בלחש:

"זה בקשר לחיסול גרמנים..."

ליזה אחזה בראשה:

"היודע אתה מה פירוש הדבר?"

אורקע ענה:

"יודע אני... אני יודע..."

"ואם יתפסו אותך, פרצה ליזה בבכי, "על מי אתה משאיר

אותנו?"

לאורקע לא היתה תשובה. הוא ישב מאובן ליד עריסת בנו ומאוחר בלילה שוב הסתלק מהבית.

יצא לטייל. החושך דיבר אליו יותר מאשר אור היום. הרי הלילה היה שנים רבות ידידו המסור ביותר. הוא פסע פסיעות בטוחות לאורך השביל והירהר שכמוהו כינשוף. כתובתו היחידה בוילנה היתה ספריית סטרשון.

סיומקה קגן לקח עימו את אורקע למעגן השיט של מכבי וילנה, על נהר הוויליה, שם הכיר לו בחורה. היא עמדה בבגד ים רטוב ועל רגליה הערומות רטטו טיפות מים. אפה הארוך ועצמות הלסת הבולטות לא העידו על יופי מופלג. אבל המבט הענוג בעיניה השחורות תיקן במידת מה את המראה. היא הושיטה לאורקע יד רטובה ואמרה: "ליזה".

מוצאה של ליזה היה משניפישוק. אביה סוחר פשתן וגבאי בבית הכנסת של שניפישוק. למשפחתה היה שם טוב באיזור.

עד מהרה נודע שליזה "מסתובבת" עם גנב לשעבר, הכותב ספרים. אמה טענה, כי אין זה נאה שבתה, אחות בבית החולים היהודי, תסתובב עם "שמנדייק" שכזה. שם, בבית החולים, יכול להזדמן איזה רופא, שייחוסו רב מסופר.

לאורקע לא היה ניסיון רב עם בחורות. שנותיו הצעירות חלפו בבתי סוהר. נשארה לו משאלה אחת — להתחתן.

ערב אחד ישבו שניהם בחדר והוא אפילו לא העז לחבק אותה בזרועותיו החזקות, וטרם נשק לה. בכל זאת אזר עוז וניגש לעיקר: "ליזה, אני בקרוב בן 38. בואי ונתחתני." ליזה התרגשה ממבוכתו. מן הרגע הראשון מצא חן בעיניה, אם כי לא היה מחזור מהוקצע כל כך. סיומקה קגן סיפר לה אודותיו, שהוא סופר בעל שם. אורקע נתן לה לקרוא אחד מספריו — "התחיה מחדש" — בו כתב איך עלה בידו להינתק מהעולם התחתון. היא קראה בו והתרגשה. עברו מספר חודשים עד שליזה ידעה בבירור, שהיא באמת אוהבת אותו. העמידו חופה והזוג עבר להתגורר בדירת הרווקים של אורקע ליד העיר זקרט.

מווילנה לווארשה

אורקע נאכאלניק החליט לצאת מווילנה. הוא רצה להתקרב למרכז, מקום בו מתבשרים ענייני הספרות. הוא רצה לחיות בווארשה הבירה.

גם ליזה טענה שאין זה מעשי לסופר לשבת בין שדות ולהסתכל איך העשב צומח. אם אורקע רוצה להיות סופר מושלם, עליו להיפגש עם סופרים אחרים, להיכנס בשתי רגליו לתוך עיסוקו. היא קיוותה שבווארשה יוכל להשתחרר מהכינוי שלו, ויתחיל להוציא את ספריו בשמו האמיתי — יצחק פרברוביץ'.

לליזה היתה סיבה נוספת לעזוב את וילנה. סיבה, שלא רצתה לדבר עליה עם בעלה. בשניפישוק לא הכירו באורקע כסופר. לקרוביה ומכריה הוא נשאר גנב כפי שהיה בעבר. אפילו הוריה לא שמחו לשידוך. זה הביא אותה לידי מסקנה, שמוטב לצאת מווילנה ולהיפטר מדימויו הירוד של אורקע.

מווילנה הם יצאו בשלושה, שכן שנה לאחר החתונה ילדה ליזה בן, דומה בדיוק לאורקע. שנייה הוא לא נח בעריסה; רק חיפש

אל האדנים. אורקע עסק בשיחרור הברגים כדי שהרכבות הגרמניות ירדו מהפסים. שני עוריו עמדו על המשמר בזמן שהוא, ביד מיומנת, עסק בשלו. אחר כך הלכו ליער הקרוב, ממנו ניתן היה לשמוע את הרעש האדיר של הקרונות המתהפכים ואת היללות של החיילים הגרמנים הפצועים.

בליל חורף מושלג, כאשר אורקע חיבל כמנהגו בפסי הרכבת, לא השגיתו שני הבחורים שאיתו כי פטרול גרמני מתקרב אליהם. השלושה נתפסו והובלו למפקדה באוטבוצק.

רק בריון כמו אורקע נאכאלניק מסוגל היה לשאת את המכות. איש הס"ס שליכט תבע לדעת לאיזה ארגון מחתרת הם משתייכים ומי שלח אותם לבצע את החבלה. הוא לא האמין שאדם אחד לבדו העז לעמוד מול הצבא הגרמני.

משני הבחורים לא ניתן היה להוציא מאומה, כיוון שאיבדו את הכרתם מהמכות וההתעללויות. נשאר רק אורקע, שעדיין עמד על רגליו, למרות שפיו ואפו שתתו דם.

בבוקר, כאשר הובלו השלושה למקום ההוצאה להורג, ירד שלג כבד. אורקע נאכאלניק הלך ראשון, ידיו כבולות בשלשלאות. אחריו נשרכו בקושי שני חבריו. שלושה חיילים ובראשם איש הס"ס שליכט הובילו אותם למוות. לו היו לוקחים אותם אל תחנת הרכבת, ייתכן שהיה זה מעיד על חקירה בווארשה, אבל הובילו אותם אל השדה, כך שאורקע הבין שזו היא דרכם האחרונה.

שליכט התעלל באורקע ומדי פעם תקע בגופו את קנה רובהו. דווקא זה עזר לאורקע ברגע האחרון לנסות ולהוכיח למה הוא מסוגל. ברגע ששליכט עמד לרחוק אותו שוב עם הרובה, ביצע אורקע סיבוב לוליני, שבו השקיע את כל ניסיונו מהעולם התחתון, וכיאה לאיש ה"ברנזיה" הלם בשני אגרופיו הכפותים באיש הס"ס הישר בפרצוף. אורקע עוד הספיק לראות את שיניו השבורות של איש הס"ס, את אפו המעוך ואת עינו האחת, התלויה על פיסת עור.

אל השדה לא הגיעו. החיילים המבוהלים ירו בשלושתם במקום, ליד שדרת קושצ'יושקו באוטבוצק.

אנשי אוטבוצק שניצלו, סיפרו לאחר המלחמה שראו את לזיה עם בנה בגיטו וארשה. מה עלה בגורלם — איש לא ידע.

מיידיש: רבקה באסמאן-בן חיים

ידיים חזקות, פני ילד

עדות על אורקע נאכאלניק הסופר, הוזכה להצלחה רבה בסיפורים-בהמשכים שפירסם בעתונות הביא נתן ילין מור, מי שערך ערב מלחמת העולם השנייה את העתון "די טאט" (המעש) בווארשה. הדברים פורסמו בספר "עתונות יהודית שהיתה" (תל אביב, 1980).

לא פחות בדיחות הדעת היתה מביאה למערכת מפעם לפעם הופעתו של אדם מיוחד במינו. היה זה אורקע נאכאלניק, אסיר פלילי לשעבר, שבילה כמה שנים טובות בבית הסוהר. אחרי שנשתחרר נילה בעצמו כושר סיפורי דשן. תחילה כתב זכרונות מעולם הפשע ומן הכלא. כתיבתו עוררה עניין רב והיא נחטפה על ידי עתוני הצהריים. אורקע נאכאלניק פילס לו דרך אל הספרות, שכן לאחר הסיפורים שבמרכזם עמדו החטא ועונשו, החל לכתוב גם סיפורים מן החיים, על פי רוב בהמשכים, בשביל העתון, סיפורים שעלילתם היתה מסובכת ומותחת. קטע הרומאן האחרון בעתון היה תמיד נושא לשיחות היום בין שכנות, בעיר הגדולה כבעיירה הקטנה. הנשים היו מנסות לנחש מה יעלה בגורלם של הגיבורים, הנאהבים או אחוזי הקנאה, בהמשך הסיפור. על הרוב היה אורקע נאכאלניק מפתיע את כולן ונותן לסיפורו המשך לא צפוי ומפתיע, לשמחת לבן של עקרות הבית, שלא פעם היו גם מזילות דמעה בקוראן על אהבה טהורה נכזבת, או על בגידה שפלה של אחד הגיבורים. אורקע נאכאלניק כתב גם ב"די טאט" סיפור בהמשכים. אך כיוון שקשור היה בחוזה עם עתון אחר, נאלץ היה לחתום אצלנו בשם בדוי. חתימתו היתה "דער וואנדערער" (הנווד). בהיכנסו למערכת היתה תמיד נכנסת עמו רוח טובה ומלכבת. גבה קומה היה. בעל מבנה גוף בריא וידיים חזקות. בלחצו את ידך, עלה החשש בלבך שעוד מעט תונחת עליך מכה שתרגיש אותה ימים רבים. אך מיד הציצו אליך שתי עיניים כחולות וטובות מעבר למשקפיים עבי זכוכית, ובת צחוק נסוכה על פניו העגולות, הזורדות כפני ילד.

מכל השתדלנות שלו בקרב הגנבים ועסקני הציבור לארגן קבוצת לוחמים נגד הגרמנים, עלה בידו לקרב אליו רק שני בחורים מאוטבוצק. היו אלה שני בחורים זריזים, שהצטיינו גם בשימוש בסכין. הם השיגו צבת לשיחרור הברגים המחזקים את פסי הרכבת